

Николай Хайтов
Чакър войвода

Ако Чавдар и Лалчо са до голяма степен рожби на една легенда, вдъхновена легенда, на едно предание, Чакър войвода от Самоков е достоверна историческа личност. Неговото детство е поучителен пример на това как се ражда един хайдутин.

Когато бил на три-четири години, баща му бил убит от турците... „Щом поотраснал“, вуйчо му, поп Никола, го дал в ковачницата на Рилския манастир да си вади хляба. Но майсторът калугер направил тоя хляб горчив. Сприхав човек, несвестен и жесток, той често биел едроглавото русо чираче, а веднъж запратил големите щипки върху него и насмалко да го затрие, ако не се мушнало момчето под гюрука.

До вечерта Христо изгледал манастира от Кобилино бранище и хванал преките пътища към Самоков.

И в Самоков не го оставили дома: дали го в тюфекчийницата на Мито Шатарента. Отначало той въртял точилото, лъскал с пепел и оцет ръждясалите шишанета и раздухвал огъня, но бърже свикнал работата и скоро заместил майстора – вече стар и уморен човек, който повече обичал припеците и каймаклията кафе...

Встрастеният към оръжие Чакър изучил всички тънкости на оръжейния занаят, а покрай това – навиците, нрава и бабаитлъците на турците, които носели там развалено оръжие за поправка. Тюфекчийницата имала и стрелбище за изпробване на поправените пушки, така че, без никому да се зловиди, Христо можел на воля да стреля, докато станал най-добрият стрелец не само в Крайискърската махала, но и в целия град Самоков. На турците бездруго не се харесвал много-много тоя пъргав, мускулест мъж със засукани руси мустачки и чакърести очи, но те още повече го намразили, когато се намесил веднъж в играта на няколко турчета и метнал камък три пъти по-далеч от тях. На недотам любезната покана да се махне той им показал юмрук. Два дена след това неколцина „гъжвалии“ нахълтали в тюфекчийницата да го убият, но младият майстор измъкнал тежката наковалня и се развъртял с такава сила, че нападателите побягнали презглава.

Чакъра достатъчно познавал „правоверните“ свои съграждани, за да мисли, че след тия сблъсъци спокойно ще може да остане между тях, за да им точи ятаганите, и затуй отрано започнал да се готви. Раздал туктам на свои приятели, които обичали като него миризмата на барута, по някоя поправена от него пушчица, водел ги на стрелбището да стрелят като него, а вечер се събирали в горния етаж на бакалничката на дядо Мите Ковано, където правели военни упражнения с ятагани. На новациите бъдещият хайдутин давал дървени саби. Едни карал да „секат“ по

обичая на турците, а други да да отбиват ударите, като „мушкат“. На понапредналите заменял дървената саби с повити в парцали истински ятагани и най-после отвивал острилото на ятаганите. Подът на бакалничката така се трясал от жестоката опасна игра, че от време на време дядо Мите Ковано провиквал отдолу: „Кротко, ей, че отиде мазата!“ На което Чакъра отговарял: „Нека една маза отиде, сто юнака да живеят.“

Едва ли ще да е мислил Христо Чакъра, когато е джаскал ятаган в ятаган, че много скоро той ще води не игра, а истински бой с ятагани...

В един празничен ден, две недели преди Благовец, край поповата върба в Крайискърската махала се били събрали моми и невести, разправяли си нещо и весело се кискали, когато се задала откъм Боровец група турски ловци, между които и Ясимбеговият син Осман. Тоя Осман отдавна бил ударил око на една напета хубавица – Елка Доцина. Виждайки я между жените, Осман се спуснал да я отвлече, но жените не останали мирни, задърпали го, издраскали го и закрещели за помощ. На виковете им се притекли неколцина младежи от Миташовата махала и се почнала борба. Подлютените турци пуснали в ход опакото на своите ятагани и били вече притиснали младежите в едни плетища, когато се явил Христо Чакъра. Той измъкнал един кол, завъртял се наляво, обърнал се надясно и фесовете изпокапали. Ясимбегчето забравил хубавицата и побягнал с наранена глава. След малко дошли каймакамските заптии да изловят разлудувалите се гяури, но Чакъра не бил вече там, а у Мите Ковано. Там окачил една вехта торба отвън, на прозорчето, в знак, че кой как мине от другарите му, трябва да се качи горе, а който идвал – приемал заповед от войводата за девет дни да се приготви и на десетия да е в Карагьол. Самият Чакър, като се стъмнило, тръгнал за Рилския манастир.

На Белюва черква той спира и се обръща: назад е останал градът с топлите одаи, черквите и приветливо мигащи светлинки, с бащината му стряха, където е оставил майка и жена. Напреде му е тъмната грамада на заснежената Рила и... борбата. Чакъра знае много добре, че турците няма да му простят, но той не е грабнал пушката за прошка, а да им вкара ума в главата, да сложи край на сиромашкото тегло.

Като четем биографиите на старите хайдути, виждаме, че почти всякога някакъв случай прави от мирния човек хайдутин. Русе Кайлалията от Караорман излиза зарад две завлечени от турците българки, Дагъл Стоян от Ямбол хваща гората, обиден от Кърагесъта Ясим бей, Панайот Хитов се разгневил на кадията, а Гарабчи Гьорги зарязал гегата за това, че Арнаут Пеню му съборил гуглата. За разлика от тия „вехти

войводи“ Чакъра подготвя своя хайдутлук отнапред и това не е случайно.

Времето през първата половина на XIX век за самоковчани е време на тежки ангарии. Вярно е, че тука бейски чифлици няма, но има стотици видни и мадани за добиване на желязо – 1340 кантара ежегодно за нуждите на султанския арсенал. През времето, когато се развиват описваните събития, допотопните мадани едвам издържат чуждестранната конкуренция и ако още се крепят, то е поради безплатния труд на населението. Въпреки султанските фермани за забрана на ангарията, нещастните самоковци редовно си я влачат по силата на юмручното право. Те превозват рудата от железните рудници до видните, те приготвяват рудата, поправят вадите и макар да знаят височайшата заповед за отменяване ангарията – кротуват, защото в Самоков и околността работите се решават не от ферманите, а от ятагана. Рече ли някой да не отиде ангария, и току се раздуе след някой ден, че бабаити съсипали дома му, надянали му нажежена пиростия на врата и го заклали.

Всеки бей имал около себе си неколцина главорези, които държали в страх и трепет населението. Когато нямали друга работа, събирали събирали се, кръстосвали из кърищата, биели, грабели и обезчестявали, а наесен се прибирали в града, ни лук яли, ни лук мирисали.

Особено страдало самоковското население от еснафа на кожарите. Всеки петък след излизане от джамията те тръгвали вкупом през улицата начело с тъпани, зурни и байраци, въоръжени като за война, тежко томува, който им пресичал пътя. На един радуилец въглищар, който попаднал в ръцете им, свирепите кожари така предяляли главата с тъпото на ятаганите, че станала като одрана. На един искровец бил надянат оглавник и язден от Дели Муса през цялата чаршия. Каймакаминът си затварял очите пред тези изстъпления на фанатиците и не смеел нищо да им стори, защото напълно зависел от тях. Отидеш на панаир – та това значело да си туриш главата в торбата. Озъбиш ли се на бейските пазванти, трябвало да чакаш нажежена пиростия или смърт. Султанският ферман нищо не струвал пред ятагана, затова срещу ятагана трябвало да се вдигне ятаган... Такова било времето.

Според времето, Христо Чакъра избрал и мястото на хайдушкото сборище – самоковския Карагьол. Това е „блатище“ в местността „Пашаниница“, обрасла в камъш и диви лопки, където не смеел да стъпи човешки крак. Според едно поверие, привечер от черната вода на блатото излизал грамаден бик със свещи на рогата, а призори – самодиви, които удушвали своите жертви с дългите си коси. Мястото е защитено не само

от страшното поверие. Стръмни, обрасли с лешак и борикй планински склонове заграждат местността и я оставят достъпна само откъм запад, където минава една конска пътека. От нея надолу стръмен спусък стига дори до Маданската река, където се гушат руините на един изоставен, стар мадан. Дърварите от планината, когато минават край езерото, свалят гуглите и се кръстят, а ловците връзват ловните кучета, докато подминат. В това горско блато, достъпно само за вълците и мечките, дружината на Христо Чакъра ще остане цели осем години. Там ще отбие тя първия и последен опит на турците да проникнат в хайдушкото свърталище, там ще нанесе и

Първата победа

Оставихме Христа Чакъра на Белюва черква на път за Рилския манастир. Защо отива там самоковският хайдутин? Във всеки случай не отива за причастие, както неговите биографи искат да кажат. След чиракълъка при сприхавия калугер, който е щял да го претрепе в ковачницата, Чакъра не ще да е имал особена любов към калугерите, светците и светиците. Той отишъл в манастира да направи една сделка. Поискал от игумена 600 лакти шаяк, 40 чифта цървули за облекло на дружината, а в замяна предложил своята хайдушка закрила. За богатия, винаги заплащен от разбойници манастир това предложение било изгодно и дядо игумен приел да облече и въоръжи дружината – една разноска, която по-сетне ще му бъде заплатена с лихвите.

Ето как Чакъра се видял войвода на една стегната, добре въоръжена дружина, за която турците вече стягали потеря. Оставените в града и по селата хайдушки съгледници предизвестили войводата, че каймаканинът вече събира башибозук. Петдесет души табаци запасали силияхлъците и избрали за свой главатар известния в Самоков храбрец и бабаджан Мутиш ага. Ходжата им раздал муски да ги не лови куршум, благословил ги в Байракли джамия да избият враговете и увеличат славата на Дин исляма. На следния ден потерята потеглила, съпроводена от десетина тъпани и зурни, които пишцели с такава сила, че свивали вършето на чаршийските върби. Начело яздел на черен ат предводителят Мутиш ага, целият накичен, с ятаган, посребрени пишцови и с възсукани бурмалия мустаци. Струпалите се да изпращат потерята циганки треперели от възхищение пред бабаитския изглед на Мутиша и си дерели гърлата да викат: „Яшасън, Мутишан, яшасън пала буюклу!“ (мустакат лудетино), а Мутиш ръсел, с едната ръка ситни пари за бакшиш, а с другата карал

коня да всича огън по низания калдъръм.

Докато се точело въоръженото шествие през чаршийската улица, тъпаните гърмели, а зурните пищели, българите се спотайвали в домовете си и правели кръстове пред иконата на преподобния Василий изповедник да закриля юнаците от башибозушката папlach.

За късмет на хайдутите Чакъра нямал нужда от закрила. Чрез свои хора в града и селата той пуснал слух, че докато е в Карагьол, Мутиша нищо не може да му направи, защото биците и самодивите ще издавят там всичките му пехливани. Лековерният Мутиш повярвал, че хайдутите наистина ще го дочакат в своето убежище, затова спокойно се наспал във „вехтия мадан“, а на заранта хората му се проточили по пътеката към Карагьол. Той не подозирал, че войводата е заложил своите хора от двете страни на пътя с готови шишанета и захапани ятагани. Всеки хайдутин е трябвало да се прицели в човек, а самият Чакър – в предводителя. Битката била кървава и кратка: шом турците влезнали в засадата, изврещели трийсетина пушки и Мутиш заедно с десетина други паднал мъртъв. Останалите се юрнали назад. Тогава Чакъра извел юнаците и започнал де когото стигне да сече. Пищови пукали гърди срещу гърди, ятагани звънтели, хора охкали и викали. Двайсет и седем души башибозуци били ранени и убити. Останалите успели да се вмъкнат в стария мадан и залостили железната врата.

Чакъра обрал оръжието на повалените и пратил хабер на каймакамина да си ги прибере. Каймакаминът наредил тайно да погребат убитите и пратил един лечител да лекува събраните във вехтия мадан ранени. Той искал да запази поражението в тайна, но не успял. Скоро в града и околностите му се разнесла новината за поражението на Мутиша. Довчерашният Тюфекчи Христо станал изведнъж за турците „Чакър бюлюкбаши“. Каймакаминът наредил да се удвои стражата в конака. Всесилните бейове оборили глави и зачакали да видят какво ще стане понататък.

Чакъра не ги оставил много да чакат. Два дена след сразяването на Мутиша той изпратил предупреждение до всички притежатели на мадани да не взимат ангария. Всесилните бейове не обърнали внимание. Тогава хайдутите отбили водата на най-близкия до града мадан, собственост на богатия и влиятелен ихтимански спaxия Махмуд бей. Бейт заплашил Чакъра, че ще вдигне срещу него известните по своята свирепост ихтимански турци. Чакъра отговорил:

– Да заповядат!

Бейт наистина опитал да изпрати сто души въз Чакъра, но като

научили съдбата на Мутиша, те отказали да вървят и Махмуд бей приел условието на Чакъра само и само да пусне по-скоро водата в запустелия мадан. По същия начин бил заставен да се откаже от ангария споменатият вече кръвопиец Ясим бей, собственик на стъklarската фабрика. Същия този ден от Самоков за Рельово лети една каруца. В каруцата друса подкърпени потури ухилен до уши и с гугла, обърната наопаки, релъовецът Коле Гайдари. Конници и пешаци идват от Белчински бани и кой как срещне Гайдари, пита:

– Защо си обърнал гуглата наопаки?

– За това, че Ясим бей си плати. Беше такъв един мек, като че оплакнат със зехтин.

И наистина, случило се е нещо невероятно: всесилните самоковски бейове, които пет пари не дават за султанските фермани, Чакъра ги стряска. Рано е обаче да се нарича това „победа“, защото сетнешните събития ще покажат, че то е само началото на една жестока борба, в която Чакър войвода ще бъде изложен на

Смъртна опасност

За около една година – от 1848 до пролетта на 1849 – в Самоков и околността настъпва мир. Така поне изглежда. Ангария вече няма. За всеки товар въглища бейовете плащат по два гроша, за всяка кола – шест. Табаците не се явяват вече на чаршията с байраци. В кафенето агаларите мълчат и пушат. Разговорите се въртят повече около альъш-вериша и „хавата“. Няма слухове за нажежени пиростии и заклани хора. Дори музеинът, когато се изкачи на Байрякли джамия, не изпява, а сякаш изплаква традиционните корански слова.

Така изглежда, но не е така: в конака честичко влизат и излизат брадати ветерани на табашкия еснаф. Бейовете плащат, но скърцат със зъби. Бабаитите мълчат, но сърцата им яде люта ненавист за това, че един вироглавец с трийсетина размирници е съсипал цвета на мюсюлманството. Но те, правоверните, ще го унищожат. Имат и хора, и оръжие, трябва им само един изкусен водач. Председателят на табашкия еснаф, юначният Хаджи Дамба, се съгласява да ги води. Участвувал в не едно сражение из Сърбия, изклал много хора и разплакал много майки, той минава за най-достоеен да вземе главата на Чакъра. Това се превръща в мечта и Хаджи Дамба пристъпва към осъществяването и не с лековерието на повлеканина Мутиш ага, а с хитрините на лисицата.

Хаджи Дамба няма намерение да ходи в Карагьол. Осем месеца ще

чака той с паешка упоритост да излезе хайдушката дружина на открито, за да я срещне и да срази в личен двубой нейния предводител. Осем месеца ще упражнява той своите хора в „сечене хайдушки глави“ и никои, дори съгледвачите на Чакъра, няма да узнаят, че всичко е приготвено за разгрома на дружината. Сгодният случай за Хаджи Дамба настъпва, когато през пролетта на 1849 г. Чакъра предприема с 35 души поход, за да усмири разлудувалия се дупнишки бей. Щом дружината преваляла Клисурския преслоп и се спуснала към Сапарева баня, един от самоковските съгледвачи я настигнал и обадил, че Хаджи Дамба е по петите ѝ.

Чакъра знае кой е Хаджи Дамба. Известно му е, че предводителят на табаците с един удар на ятаган разсича магаре на две, че тоя зверовит и безпощаден неприятел търси личен двубой и хората му са двойно повече от караголските хайдуте. Всеки благоразумен мъж на мястото на Чакъра ще си помисли дали да върви на вълка в устата, или да мръдне в сапаревските букаци, където не Хаджи Дамба, а цяла ордия не би могла да го намери. Но Чакъра дори не се замисля: обръща веднага дружината и я повежда срещу Хаджи Дамба.

Сблъскването между двете въоръжени чети става на Клисурския превал, където осемдесет и четири души турци лежат, затаили дъх, в копривите и чакат сгодната минута да връхлетят на хайдутите... И работата би взела много лош обрат, ако между бабаитите на Хаджи Дамба не се намерили неколцина припрени, които без команда изпразват пушките върху чакърровци и овреме издават пусията. Хайдутите залягат. Сметнали, че хората са избити, турците се спускат с ятагани, за да ги съсекат. Рипнали и хайдутите насреща им. Още в първата минута Дамбата и Чакъра се озовават един пред друг и почти едновременно изпразват пищовите един в друг. Турчинът е ударен в рамото, а Чакъра – в кожения пояс, но никои не пада. Веднатата се улавят за ятаганите. Дамбата връхлетява, силен, страшен, и замахва да отсече главата на Чакъра. По-лек и пъргав, войводата отбива удара. Пак замахва турчинът, този път от другата страна, но и сега Чакъра отбива удара и докато ятаганът на турчина хвърчи, войводата плъзга своя ятаган напред и пробожда Хаджи Дамба, който пада в краката му с изпулени очи. Шапката на предводителя се търкулва на тревата е извезани върху нея страшни думи: „Я Чакарън башъ, я йолюм!“ (Или главата на Чакъра – или смърт.) Войводата скача на гърдите на поваления враг и размахва ятагана. Раненият предводител на башибозуците си помисля, че е настъпил последният му час, и започва да се моли: – Аман, бюлюкбаши, моля ти се като на брат! Чакъра го оставя да лежи и се спуска да помогне на своите. Хората на Хаджи Дамба

се бият добре, но тяхната остаряла хватка „сечене“ не помагала в ръкопашната борба с хайдутите, научени да се бият „алафранга“, т.е. с мушкане. Повалянето на предводителя им съвсем ги обезкуражава, те захвърлят оръжието и се пръскат из горите, докато петнайсетина ранени четат последните си молитви, охкат и се прощават в очакване да ги дотрепят хайдутите. Чакъра не е главорез. Той заповадва на клисурския мухтар (кмет) да ги прибере, да ги превърже и препрати в Самоков на каруци, заслани със сено. Взима само червения байрак, камата и бурията на Хаджи Дамба, но пък му дава от своя мехлем за рани и му връща ятагана. Беглеците и ранените се завръщат в Самоков и с разказите си всяват панически ужас. Те твърдят, че Чакър войвода куршум не го лови и се кълнат в брадата на Мохамеда, че видели със собствените си очи как куршумът на Хаджи Дамба спраскал кожения пояс на войводата, без да му направи нищо. (Те не знаят, че тоя куршум по една щастлива случайност ударил в посребрената дръжка на пищова.) Но това, което най-много удивлява турците, е благородството на хайдутите. Самият паша, когато приема известие за помилването на ранените, заявява на окръжаващите го ефендета, че тоя Чадър бюлюкбаши е един горски рицар и заслужава да го имат за пример на военна доблест.

„Самоковски барон“

След поражението на Хаджи Дамба самоковските турци дотолкова се смиряват, че дружинниците на Чакъра идват необезпокоявани от никого в домовете си. Никой и не помисля да ги преследва, още по-малко войводата им. Една вечер Чакъра среща в самоковските улици бюлюкбашията на сеймените, взема пищова от силахлъка му, наплюва му капсата и му го връща. Побледнелият бюлюкбашия прави едно ниско теме-не и заситнява ни жив, ни мъртъв към доми си с втреперани колене.

Бейските видни и мадани запустяват, но за ангария вече никой и не помисля. Настъпва време за големи сборове и веселби, за тежки сватби и хора. Народът се отпуска, но не и войводата. Веселото самоковско островче е заобиколено от океан човешка мъка. Дуагбей в Дупнишко събира невести да му играят голо хоро, а когато червенобрежният мухтар иска да направи оплакване до пашата – удавя го в една каца вино. В Ихтиманско прекупвачите на десетъка дерат сиромашта под закрилата на Кара Бекир Пехливан, който им е ортак. Чакъра знае, че рано или късно с тоя Бекир ще се ударят, и се готви за тоя удар. Карагьолският батак е разчистен, мотиките са изравнили един „харманлък“, където всяка

утрин се извършват упражнения с ятагани. Играта е тежка и безмилостна. На един заяпал се искровец ушите биват отрязани от нападащия го, Иван Вуруко от Доспей насмалко не загубва къдравия си перчем заедно с кожата. Вече никакви дървени саби, никакви парцалени повързии: ятаган срещу ятаган! Както в боя.

Не случайно заляга войводата в упражненията за бой. Турците, като остатък от прадядовските кавалерийски традиции, дори до края на XIX век употребяват ятагана за сечене. Така се бият срещу Чакъра и самоковските турци. Но бившият оръжеен майстор е забелязал, че по-съвременният начин за бой с ятагана – „мушкането“, далече превъзхожда „сеченето“. При всеки замах този, който „сече“, разкрива гърдите си, а и ударът му, колкото и силен да е, лесно може да се отбие по цялата плоскост на ятагана, докато при мушкането един светкавично насочен връх е почти неотразим. В боя с Хаджи Дамба двадесет от двадесет и шестима убити и ранени башибозуци са поразени от ятаган, докато при хайдутите – само двама. И трябва да се признае, че светкавичните успехи на Чакъра в тази и следващата битка с ихтиманския кръвопиец Кара Бекир Пехливана освен на юначеството дружинниците се дължи на по-съвременната тактика на хайдутите.

Освен упражнения с ятагани дружинниците на Чакъра се упражняват и в хвърляне камък, стрелба, катерене по високи дървета и скали, надскачане и надбягване. Постоянен готвач дружината няма. Последният в състезанието е и готвач. Той полива на хайдутите сутрин да се измиват и суши навоите на другарите си. И понеже за единг мъж с ятаган на кръста, калпак и засукани мустаци това е унижение, състезанията са винаги оживени, да не кажем – ожесточени.

Но какво е решил да прави Чакъра, когато около него е всичко мирно и тихо? Султанското ли царство ще събаря, хазната ли ще граби? Войводата мълчи. Мълчат и двамата негови помощници Дикята и Месаро, които знаят плановете му да удари освирепелите ихтимански бейове. Той чака само сгоден случай и случаят не закъснява; в Ихтиманското село Кабааплий (сега Бодрово) един турчин убива при някаква свада българин. Чакъра решава да го накаже. Известният кръвопиец Кара Бекир Пехливан събира ихтиманските турци и дочаква самоковската дружина в една горичка край Кабааплий. Научил от съгледвачите на кое място е пусията на Кара Бекир, Чакъра го напада неочаквано, рано при зори, без пушка да пукне. Това е и неговата цел, защото хайдутите са почувствували своето превъзходство в ръкопашната борба.

Още в първата минута на сблъскването Чакъра промушва

замахналия да го сече Кара Бекир. Битката се води с голямо ожесточение. Ранените, макар и паднали, продължават да се бият, Емин ага от Очушите, вече паднал, успява да отхапе големия пръст на помощниковоюводата Месаро заедно с омекналия от росата говежди цървул. Друг един, макар и полупребит, препъва с дръжката на пишова си Колр Сапарево и се опитва да го дави с чалмата си. Но всичко е напразно. Слънцето огрява едно полесражение, насеяно с накръвавени ятагани, пишови и чалми, а Чакъра може да изпрати своето предупреждение до ихтиманския каймакамин: червения със звезда и полумесец фес на Кара Бекира и строшения му на две ятаган.

След кабааплийската битка Чакъра замисля да прехвърли Рила и да прошета съседната Горноджумайска кааза, но един неочакван случай го заставя да воюва не вече за усмиряването на съседните каази, а за живота на българското население в Самоков. Кой е този страшен неприятел, който го заплашва, след като се е разправил с главните бабаити? Самият паша в София, комуто са посдърпали ушите от Цариград, е твърдо решил да възстанови „реда“ в Самоковската кааза. Чрез самоковския каймакамин той прави предложение до Чакъра да разпусне дружината и заживее мирно в града. Но Чакъра отказва. Пашата уговаря тогава каймакамина да излови хайдутите, които идват в Самоков.

На пръв поглед това не е трудно: десетина четници заедно с двамата помощници на войводата – Дикята и Месаро, са наели в Самоков да правят една къща. Самият Чакър войвода през ден-два ги навестява, любува се на работата им и от време на време прави забележки за някои ненаместен както трябва къшелия камък, за лошо сложена греда или мертек. Невероятна картина!... Всесилният войвода, който начаса може да накара всеки по-богатичък бей да напълни скута му с лири, кара дружинниците да си вадят прехраната не с ятаган, а с дюлгерския чук и мистрията. Послушайте преданията, преровете летописите, и ще видите, че със спечелени битки и юначество мнозина могат да се похвалят, но с тоя вид нравствени подвизи – нито един!

Но да се върнем да темата: един ден юзбашията заповядва да арестуват двамата помощници на войводата заедно с другите четници-зидари... Запгните се опитват да сложат ръка и на Чакъра, ала той ги подгонва със сабята и се измъква от Самоков невредим. Помощниците на войводата затварят в най-лошия зандан, но с помощта на Чакървите хора те успяват да избягат. За да отмъсти на каймакамина, дружината го причаква, когато се завръща със семейството си от София, и го пленява. Каймакаминът коленопреклонно моли за прошка и войводата се

съгласява да го пусне, при условие никога вече да не закача четниците, когато са на работа в града. Да ги преследва, но само когато са въоръжени, в гората.

Това кавалерско споразумение, което каййакаминът ще опази докрай, Вали паша не зачита и когато през пролетта на 1851 година един азиатски пехотен полк се завръща от Ниш през София за Цариград, той успява да склони командира да отдели един табор, за да срази Чакъра.

Новината, че един табор редовна войска се отправя за Самоков, се разнася и преобразява смирените уж самоковски турци. Те вземат мерки да посрещнат с подобаваща тържественост войниците и изколят след това самоковските българи. Съгледвачите на Чадъра му известяват за трескавите приготовления на табашките турци и надвисналата над града опасност. Особено нараства опасността при новината, че таборът е вече на път. По-сетнешните признания на агите разкриват един таен заговор: дружина турци, преоблечени като арнаути разбойници, мимо волята на каймакамина щяла да загради българската махала и да изколи мъжете. И може би това е щяло да стане, ако събитията не изпреварили заговора.

Самоковският войвода знаел, че вече не се касае за целостта на дружината, а за града, и решил да нанесе удар на войската. Всички пръснати насам-натам четници били повикани. От селата се отправили за Карагьол катъри, натоварени с храна. Под вехтия мадан Чакъра наредил да се копаят шанци. Всичките му действия говорели, че той има намерение да се облегне на укрепено място и да дочака там аскера. Приятелите недоумявали, но враговете потривали ръце, защото от крепост Карагьол лесно можел да се превърне в гробища. В това време съгледвачи донесли новината, че на другия ден таборът ще потегли от София. Според вековното разписание на пешеходците селото Пусту Пасарел трябвало да им бъде „конак“ вечерта на другия ден.

За да прикрие намеренията си, Чакъра заповядал на копачите да си копаят окопите, а като се мръкнало, извел дружината по тайни горски пътеки и се отправил за Пусту Пасарел. През нощта почивал край с. Горни Окол, а призори бил край Пусту Пасарел. Разположил хората в боровата гора над селото и тогава чак им съобщил, че тука ще дочакат аскера. До вечерта имало време да почакаат и се наспят. Караулните заели своите места, адружинниците налягали по тревата. Цял ден спали, а вечерта станали да наблюдават как войската влиза в Пусту Пасарел.

Разтичали се пасарелци да приготвят конаци, зашарили низамите насам-нататък, но щом прицъркали шурците, шетаята стихвала и всички се прибрали да спят. Бодърствували само петимата караулни в

кръчмата, но скоро се упили и заспали. Тогава Чакъра разделил дружината на две: едната половина завардила моста на Искъра по пътя за Самоков, а другата – пътя за София. И мостът, и софийският път били запириени с дървета. След това в разстланото край Искъра спящо село се вмъкнали петима хайдути, дали огъня на три-четири купни слама и когато огнените езици се извили към небесата, изпразнили пушките и с викове „Аман качанъз!“ (Олеле, бягайте), изтопуркали към искърския мост.

Наизскачали изпоплашени сънени войници, запукали наслуки аскерите пушки, викове „аман качанъз“ се подели от всички страни и подплашените анадолци се исипали по шосето, едни – обратно за София, другите – за Самоков, но били посрещнати от хайдушките ятагани. В уплахата си мнозина наскачали в Искъра и там намерили смъртта си, други били посечени и само неколцина успели да се измъкнат и стигнат до София, където занесли вестта за разбиването на табора.

Същия ден към обед вместо табор войници в Самоков влезнали, наредени по двама, хайдутите на Чакъра. Вестта за разбиването на аскера била току-що приета в каймакамството и чаршийската улица запустяла. Само старият ходжа се осмелил да посрещне хайдутите и да попроси извинение, че не махнал овреме знамето на Байрякли джамия, закачено там за среща на победоносния аскер. Нему Дикята оставил двата трофейни коня и потупвайки го успокоително по рамото настигнал дружината, която марширвала през града за Карагьол.

След Пасарелската битка софийският паша предложил на командира на турския полк да мине вместо през Вкарел – през Самоков, за да разбие четниците, но той, сплашен от легендарната слава на Чакъра, отказал и кротко продължил своя път за Цариград.

Така Чакъра станал некоронован цар на Рилодарбейлик или какго самият султан Меджид го нарекъл – самоковския барон.

Строшената сабя

Затвърдил своята бойна слава, Христо Чакъра можел вече да се занимае и с уреждането на някои вътрешни работи в каазата. Оплакали му се например поповете от владиката Дели Матей, че за нищо ги ругае и им скубе брадите, че когато да ходи в конака, събира по 12 души свещеници, които тръгвало да вървят напреде му, докато язди той алестия кон, съпроводен от гавазите. А от владишкия дом до конака разстоянието било четири километра и свещениците през цялото време трябвало да

„предат“ с бързината на отпочиналия владишки кон. Чакъра изпратил на гърка ултиматум да остави поповете на мира, ако държи на рахатлъка и брадата си, и Дели Матей изведнъж омекнал.

Друга напаст, с която трябвало да се справи „самоковският барон“, били куцовласите, които лятно време пасели стадата си из Рила. Те имали обичай да опожаряват горите, за да има просторни пасбища за овцете, и по тоя начин застрашавали да обезлесят цялата планина. Чакъра заповядал да хвърлят в такъв един пожар каракачанския кехая и пожарите секнали.

До ятагана войводата прибегвал само когато е трябвало да накаже някой злосторник, както наказал развратните турци Мече, Пиго и Ескията – заловени в една вакарелска къща, когато се готвели да изнасят стопанката. Били изведени навън и скопени на дръвника. Чакъра наказал неколцина турци изнудвачи, които безпокоели искровци. Една вечер те влезли в дома на Димитър Ковачина и започнали с нажежени железата да го измъчват, за да каже къде му са парите. Неколцина хайдутите заградили къщата, хванали мъчителите и ги заставили да опитат същите нагорещени железата. Накрая те били дамгосани по лицата, натоварени на една каруца и изпратени на каймакамина.

Само през пролетта на 1854 година хайдутите водили истинско сражение: елбасанският разбойник Ибрям Лека с около 40 души нападнал Рилския манастир и Чакъра бил повикан на помощ. В един бой край манастира Чакъра убил водача им, пръснал арнаутите, а манастира освободил от угрозата да бъде ограбен и съсипан. Старото задължение на войводата към монашеската обител било платено заедно с лихвите.

Този нов подвиг на самоковския войвода обърнал дори вниманието на султана и от Цариград били дадени строги разпоредби „със злато или желязо – Чакъра да бъде премахнат!“

Да бъде премахнат, но как? За въоръжена сила вече и дума не ставало. Доста си поблъскали главите каймакаминът и пашата, докато един неочакван случай им дал възможност да подготвят

Коварното убийство

Между четниците в Карагьол бил и някой Иван от Искровете. Неговата жена Йона отишла веднъж да смели брашно у туркинята Ниджесанка и там двете жени намерили сгода да се пооплачат от живота си. Ниджесанка се оплакала, че синът ѝ – войник в Арабистан – не ѝ е пратил никакъв хабер, а Йона – че мъжът ѝ рядко си идва, че цялата работа

е легнала върху нея заради „пустия Чакър“. Хитрата туркиня предала този разговор на каймакамина, а каймакаминът, от своя страна, ѝ казал да уговори Йона да убие Чакъра, та хем мъжът и ще се върне, хем ще получи награда връв жълтици.

Йона била жена суетна, лакома и каймакамското предложение ѝ подействувало. Приела 500 гроша от ръката на Ниджесанка, за да разположи своя мъж с ядене и пиене, и започнала „работа“. Отпускаринът Иван бил слисан от страстните милувки на жена си, която му заявила, че след бога най-обича него, че без него не може, че той трябва да я избави от тая проклета самота.

– Но аз съм четник – отговарял зашеметеният хайдутин, – войводата няма да ме пусне!

– Един пукот на войводата от невидена страна, и вече няма да си четник! – внушила му тя премахването на Чакъра! – Тоя изпулен Чакър да не ти е господ? Да не си му ратай до века или роб?

Иван скочил да запуши с длан устата на жена си, целият изтръпнал от несвестните ѝ думи, и отказвал да я слуша, но Йона не го оставяла. Щом Иван се върне у дома, тя го посреща с ароматен тютюн и мастика, с обилно ядене, вино и не преставала да му напомня, че все такъв широк живот го очаква и занаят, ако се съгласи да убие Чакъра, защото пашата се е врекъл да ѝ отмери от държавната хазна фес жълтици, ако премахнат размирицата.

„Фес жълтици!... – размишлявал Иван, впулен в тавана. – Ще може да прикупи някоя нива, да хване аргатин. Да има винаги на трапезата ракия и вино... Не е това, като да ти хлопат ятаганите поглава, да съдираш пъп от катерене по елите! Може би Йона е права. Но как да посегне на тоя страшен Дели Чакър?“ Йона и на това го е научила; ще поканят Чакъра у дома им уж на гости, ще го разположат на къшка в двора, а Иван ще му стреля от прозореца...

Един ден преди Света Троица, на 11 юни 1855 година, войводата с двамата си помощници решили да слязат в Самоков да уредят участието на дружината в празненството. Иван искровецът им се примомлил него да вземат, за да свърши някаква си домашна работа, пък на връщане от Самоков да се отбият у дома му, за да опитат неговата ракия. Войводата се съгласил и заедно с помощниците си заминал за града, а Иван се озовал дома да върши своята „работа“. Видът му не ще да е бил много войнствен. От мисълта, че трябва да вдигне ръка на страшния Дели Чакър, го втрисало, та Йона побързала да му върне куража с някоя и друга мастика. Скоро той се опил и станал послушен на жена си роб. Тя го въвела в

стаята, откачила шишането от стената (всеки четник имал оръжие у дома), сложила фишек със сребърен куршум и му го дала в ръцете. След това го наместила зад прозореца и излязла навън да срещне гостите.

Когато войводата дошел, тя любезно го поканила в къшката и отишла уж да повика Ивана. Едвам се отместила, пияният Иван гръмнал от 20 разкряча, Чакъра подскочил и паднал възник на земята. Щом чули гърмежа, Дикята и Месаро, които пазели отвън, се втурнали, грабнали поваления войвода и започнали с него да бягат към реката Бистрица, но там той издъхнал, а нагласената отпреди сейменска потеря ги принудила да го оставят и потърсят спасение за себе си. Гърмежите вдигнали дружината в Карагьол и тя се спуснала към Самоков, но срещнала окървавените помощник-войводи и заедно с тях се впуснала към онова място, където оставили войводата, за да намерят само обезглавения му труп.

Пашовите козни възтържествували. Страшният Чакър бюлюкбаши, непобедимият хайдутин, никога през живота си непознал поражение, лежал с гърди, сдупчени от предателска ръка. Белобрадият ходжа от Самоков можел сега да побие зеления байрак на Байрякли джамия и да възвести по четирите посоки на света: „Слава на Мохамеда!“

Това, че предателят Иван не надживял нито с един ден убития войвода, че заклал жена си и застрелял себе си, когато чул грозния рев на бившите си другари – не утешило покрусеното население. Това, че седем попа се събрали да препратят покойника до вечното му жилище – не върнало живота на закрилника, не попречило на Ясим бея да удари на Коле Гайдаро от Рельово 50 тояги, дето се подиграл с бейската му чест, като си обърнал гуглата.

Леярският еснаф поставил на гроба на Чакъра голям железен кръст с надпис. Резбарите в Самоков положили голяма мраморна плоча, стотици мъже и жени напоили купчината пръст със сълзи и я покрили с цветя, а Хаджи Дамба, същият оня Хаджи Дамба, когото хайдушкият войвода повали на Клисурския превал и завинаги прикова на легло, строшил ятагана си на две и пратил аргатина си да го сложи въз гроба на Чакъра заедно с неговото „евалла“.

Скоро тоя страшен ятаган се превръща в символ на една посмъртно спечелена от Чакъра битка – увенчание на справедливата му борба и юначество, пред което се прекланят неговите заклетни врагове.

КРАЙ

© Николай Хайтов

Източник: <http://hajdutite.hit.bg/>

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/11485>]